

Z české prózy 2. poloviny 20. století

Otázky

- Uvedte v české literatuře (zvl. memoárové) jiná díla, která zachycují české dějiny po r. 1945.
- Jádrem druhé ukázky je příběh herečky Vinohradského divadla V. Chramostové – jak byste ji hodnotili jako osobnost, co je na ní obdivuhodné?
- Co vyjadřuje pojem „bytové divadlo“ a jaký význam mělo v době tzv. normalizace?
- Jak autor kritizuje totalitní „kulturní politiku“?
- Doložte pokrytectví režimu v „případu“ Jaroslava Seiferta.
- Koho autor odsuzuje?

Ludvík Vaculík

Český snář (samizdat 1980, Toronto 1983, Brno 1990)

zapamatuj si

Román – deník, obsáhla intelektální próza s prvky literatury faktu; věnována Jiřímu Kolářovi; zaznamenává a komentuje události jednoho roku (od 22. 1. 1979 do 2. 2. 1980); autor intenzivně a čtivě líčí osudy své i svých přátel, život intelektuální opozice 70. let v Praze, disidentské hnutí se všemi rozpory a vzájemnými vztahy (bez glorifikace), atmosféru ohrožení; skupina disidentů zachycena ve chvíli, kdy doznívá vzrušená diskuse o Vaculíkově fejetonu, v němž se zabývá otázkou občanské statečnosti a odvahy úzkého kruhu lidí ve vztahu k pasivní většině; na začátku se vrací k deníkům z dětství a studentských let (= formulace základních myšlenek jeho života), pak líčí vlastní práci pro samizdat, přepisování textů, vydávání knih v Edici Petlice a jejich rozšiřování, stupňující se tlak úřadů, policejní výslechy, uvažuje o spisovatelské práci, o vzniku literárního díla; výjimečné místo mají zařazované sny (viz i název díla), které autor chápe ne jako předpověď budoucnosti, ale jako fantastní zprávu o skutečnosti (souvisejí většinou s nejosobnější sférou), vztah k přírodě (protiváha civilizace); výpověď o rodinných událostech (všednodenní úkony, synové Jan a Ondráš, manželka Madla, romantický milostný vztah s Helenou končící jejím odchodem do emigrace, nová láska); láska chápána jako elementární hodnota mezilidského kontaktu umožňující překonat existenciální samotu; osobní hodnotovou dominantou autora je však touha po svobodě; v románě jsou neokázalé portréty hlavních představitelů neoficiální kultury (Václav Černý, Václav Havel, Jiří Kolář, Pavel Kohout, Jan Lopatka, Karel Pecka, Ivan Klíma, Jiří Gruša, Lenka Procházková, Eva Kantůrková aj.); v závěru líčen odjezd pražských disidentů na smlouvenou schůzku do Brna (s Janem Trefulkou, Milanem Uhdem), kde se mají setkat s bratislavskými kolegy = vytoužená situace spojit síly, fikce; záměr – subjektivní svědectví o svobodě jako nezbytné podmínce života člověka, objektivní otevřená a kritická výpověď o člověku v moderní době; po formální stránce – román společenský i milostný, román o románu (jeho vzniku); **žánrová různorodost** – kombinace deníkových záznamů, vzpomínek, fejetonně laděných úvah, aforismů, glos, reportážních prvků, anekdot, dopisů, skutečných i smyšlených rozhovorů s přáteli, črt a vnitřních monologů s prvky vzájemně zaměnitelnými; přes všechnu snahu o otevřenost, autenticitu a dokumentárnost je příběh stylizován, tj. komponován a formulován umělecky; tématem je sám vypravěč – odmítá slepou důvěru v slova, abstraktní slogany, ideologické poučky; mnohovýznamovost, metaforičnost, stylistická rafinovanost, hyperboličnost, básnické přívlastky; jazyková čistota a osobitost; závěrečná symbolická snová vize s vícevýznamovou pránostikou „na Hromnice musí skřivánek vrznout, i kdyby měl zmrznout“

Středa 31. ledna 1979

(...) Byl jsem dnes ve městě, chtělo se mi s někým mluvit, zašel jsem ke Standovi. Když mi otevřel, opuštěnost byla na něm znát. Zeptal jsem se, co mu je. Řekl, že naň prostě najednou padly poměry. Pocítil to, když Vlasta Chramostová odešla s touž diagnostou – poměry – do nemocnice. Poměry jsou nesnesitelné a nevím, co bych mohl uvést za důvod k naději. Má naděje

je bezdůvodná. Když si však dnešní stav promítnu do budoucnosti, nechtěl bych v ní žít. Mladí lidé žijí z hlouposti. Nebo vědí o budoucnosti cosi víc, co já už nevím? (...)

(...) „Nechápu,“ pravil Standa, „proč se vede spor o tvůj fejeton. Mně se zdál jasný.“ – „Teď už se ti nezdá?“ zeptal jsem se. „Teďkon už začínám trochu chápat, že ho někdo může pokládat za demoralizující. Rozumíš, protože kdo byl zvyklý natanakovat, najednou to nedostává.“ Řekl jsem, že proto nemůžu brát obvyklé pochvaly moc vážně, když vlastně nevyjadřují promyšlený souhlas.

(...) Ten dámský byt, v němž jsme seděli, byl bez dámy divný, působil jak scéna z přerušného divadelního kusu: secesní potahy křesel, bílé dřevě, starožitné lampy. Tělesně i duševně hranatý. Standa hodil se sem dost legračně, tak sám. Rozhodl jsem se říct mu něco, bude to však jenom pro něj, nechci, aby mě tím někdo hájil, protože chci nechat spor vyplynout celý. Všech svých výroků, které se teď někoho dotýkají, byl jsem si vědom: na zavřeném mladé Brňáky jsem hlavně myslel, když jsem uvažoval, co stojí za vězením, a vím, že jednou se s nimi uvidím a čeká mě něco jim říct. Můj článek má účel, který není celý v slovech: vykročit z kruhu „disidentů“. Chtěl bych, aby se dostal i k lidem, kteří už jaksí přijali poměry, ale je jim z nich zle, mají špatné svědomí, ale okřikují je. K čemu je dobré, když na jedné straně bude se třpytit skupinka nezlomných bojovníků, zatímco na druhé straně celá společnost spadne do úplného rozkladu. Přežijeme tím, co zůstane ve vědomí a mravech kolektivu, a ne tím, co zůstane v literatuře. Kolik lidí má sílu nechat se tahat hlavou po schodech? Nedosažitelné vzory zhoršují depresi ostatních. Miliónum lidí měl by někdo dát rozhršení: za to, že se neupálili jak Palach, pak že nestávkovali, že šli k volbám, že nepodepsali Chartu 77 a že by nevydrželi asi různá násilí. Je to třeba říct jim, že všechny ostatní povinnosti jim zůstávají. (...)

Otázky

- Uvedte autora, který využíval také metodu literární koláže a deníkového záznamu, ale v poezii; L. Vaculík je jím ovlivněn a na linii autentické výpovědi navazuje.
- Porovnejte Vaculíkovu dílo s Kohoutovým Kde je zakopán pes. U kterého z nich se projevuje větší míra stylizace?

Ivan Klíma

Láska a smetl (samizdat 1987, Londýn 1988, Praha 1990)

zapamatuj si

Autobiografický román s charakterem osobního, citového i názorového bilancování; portrét spisovatele disidenta, obraz tvrdé reality života v době normalizace, absurdita a tragika osudu jednotlivce + téma osamocení člověka ve světě zdevastované morálky → kritika totalitního režimu; hlavní postava i vypravěč = spisovatel (autor), který nesmí publikovat, dočasně poznává svět metařů, jejich životní filozofii; množství reálií z disidentského života; námětová pestrost – místo tradičně lineárního příběhu je próza lyrickou mozaikou setkání, vzpomínek, zážitků z dětství (koncentrační tábor) a dospělosti (mimomanželský vztah k sochaře Darje, rozchody), návratů do minulosti; filozofické úvahy o vztazích k lidem v okolí, v rodině, zmínky o osudech a díle F. Kafky, existenciálně-psychologické reflexe, kafkovské meditace, hrabalovské surrealistické motivy (hromady odpadků stále rozfoukovaných větrem), typické zaměření na zproblematizovaný vztah partnerů, osudy lidí hluboce poznamenaných utrpením, groteskní až drastické rysy pražské skutečnosti; všechny motivy a obrazy autorem zkoumány ze všech úhlů pohledů, proměňovány a navzájem propojeny v integrovaný celek (jako u Kundery); ich-forma, nejen psychologický deník autora, ale zároveň záznam obyčejných, zdánlivě nedůležitých událostí, jichž je autor svědkem; převaha atmosféry úzkosti, smutku, bezmoci, frustrace, jen v závěru se autor se svým údělem vyrovnává a přijímá ho; motiv smetl není jen špína z ulice, ale symbol všeho, co se mění v odpad (materiální i duchovní); vypravěčský talent, jemný, intimní lyrický styl, subjektivita